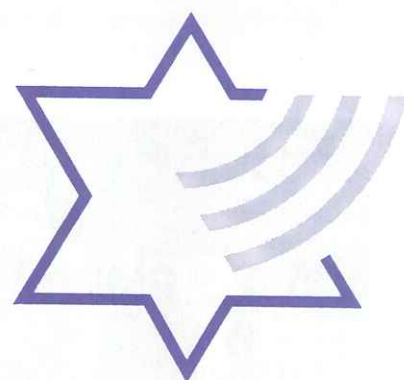

עלון זגלמביה

זאגלעמביער צייטונג

מידעון מס' 4 ניסן תשנ"ט אפריל 1999

ארגון עולמי של יוצאי זגלמביה
Zaglembe World Organization

ארגון יוצאי קהילות זגלמביה בפולין. רח' פרישמן 23 ת"א 63561, ישראל. טל: 03-5270919
Zaglembe World Organization. 23 Frishman St. Tel Aviv 63561, Israel. Tel: 972-3-5270919

הדור השלישי מאת : אברהם גרין

דוד שלישי באתר ההנצחה במודיעין
Third generation at the Memorial Site in Modiin

בלבד. עלינו למצוא את הנתיב ללבם ורצונם של בנינו אלה, כדי שיותר ויותר צעירים בני הדור השלישי והרביעי יתעניינו בשואה. יש באמתחתנו רעיונות ותוכניות עבודת, כגון: הרצאות על ההיסטוריה של יהדות פולין בכלל ויהדות זגלמביה בפרט, מלגות לעבודות בנושא השואה, נסיעות בט"ו בשבט, נסיעות מאורגנות מסובסדות לסיור שורשים בזגלמביה ועוד כהנה וכהנה.

אנו מקווים שנדע להגיע אל בני הדור השלישי והרביעי ונצליח לעניינם בנושאים חשובים אלה, ועל ידי כך נבטיח את המשכיות מורשתה היפה של יהדות זגלמביה.

לו יהי

לזכור ולא לשכוח. זה הצו שחל עלינו, על השרידים שנותרו לפליטה אחרי השואה בה הושמד שליש מעמנו, העם היהודי. צו מצפוני וצו מוסרי אותו אנו נושאים ולאורו פועלים.

ואכן, בארגון, פעלנו רבות כדי להנציח את יהדות זגלמביה שלנו. הקמנו מצבות, פרסמנו ספרי זכור, תעדנו את יקירנו בתמונות וקלטות וידאו, נסענו יער לקדושי זגלמביה ובו אתר הנצחה ראוי ומרשים. גם אנשי זגלמביה, כפרטים, הוסיפו להנצחה זו באמצעות ספרי זכרון אישיים, מאמרים וסרטים.

לאחרונה, יצא לאור ספר של נפתלי פדר "פגשתי אנשים". בו הוא מספר את הקורות אותו מאז נתיבתו, בתחילת המלחמה, את עיר הולדתו סוסנוביץ אל הצד הרוסי ועד הגיעו ארצה, כאשר ברבות הימים אף כהן כסגן יו"ר בית המחוקקים הישראלי.

מנוס דיאמונט, יליד קטוביץ, פרסם ספר על חלקו בתפיסת אייכמן. כן ראינו לאחרונה את סרטה עטור הפרסים של ציפי רייבנך "שלוש אחיות" בו היא מביאה את סיפורה של אמא ושתי אחיותיה לבית שטייניץ מצ'לד.

אבל, הנצחה לבדה אינה מספיקה. עלינו להעביר את מורשת יהדות זגלמביה לדורות הבאים. לא רק לדור שני אלא גם לדורות הבאים אחריהם דור שלישי, ורביעי. ככתוב "בכל דור ודור..."

קבוצת פעילים מהדור השני, "דור ההמשך", הגבירה לאחרונה את היקף פעילותה ועתה, הם מעורים בכל תחומי העשייה:

במחירות הארגון העוסקת במיחשוב שמות אנשי זגלמביה בארץ ובעולם, בבניית אתר באינטרנט עבור יוצאי זגלמביה, במערכת העלון היוצא לאור פעמיים בשנה ובו אינפורמציה לאנשי זגלמביה, בארגון עצרות זכרון בט' באב בנחלת יצחק וביום השואה במודיעין.

כן פועלת קבוצה זו בועדת התרבות המארגנת הרצאות וסרטים לחברי הארגון, בהפקת נשף חנוכה; בארגון סיורים לזגלמביה שבפולין ועוד.

אכן לאחרונה, יש דור שני שאנו, ותיקי הפעילים, יכולים בהחלט להתגאות בו ואנו רוצים לקוות שחוג פעילים זה ילך ויגדל.

עתה, הגיע הזמן לנכדינו, בני הדור השלישי. אמנם, חלקם כבר בקרו בזגלמביה ובאושורין והעלו על הכתב את רשמייהם מביקוריהם שם, אבל אלה מעטים

Bendzin

בנדין

נער הייתי וגם זקנתי מאת: בנימין גלעד (בניק גולדשטיין)

והתחנכתי. אנו נפגשים לעיתים ואז בלהט הסיפורים והזיכרונות, הזמן והגיל מאבדים כל משמעות, ואנו מצליחים להתמזג עם העבר - לחוש ולגעת בו.

הרצון האובססיבי לזכור ולספר, בא ככל הנראה למלא את שהחסרנו מהתקופה שאבדה לבלי שוב. כל שוב של זכרון מסייע להרחיב את הצוהר להתרחשויות שנחקו למעמקי מוחנו. כל פיסת זיכרון אישי וקולקטיבי מתחבר יחד לפסיפט הקושר בין העבר להווה.

לצערנו, במשך השנים האחרונות הלכו לעולמם כמה מחברינו היקרים. יהי זכרם ברוך.

יוצאי זגלמביה ששרדו מהתקופה שבה "הזמן עמד מלכת" ושפר גורלם לצאת מאפלה לתקומה, שיקמו את עצמם פיזית ונפשית, התאקלמו כל איש במקומו והקימו משפחות לתפארת.

מנסיון חיי הגעתי זה מזמן למסקנה שלגנים שירשנו היתה השפעה מכרעת על עתידנו, והיו נר לרגלנו להיות ראויים למורשת שספגנו בבית הורינו, בבתי הספר ובתנועה הציונית.

הישגיהם של יוצאי זגלמביה ניכרים כמעט בכל תחומי החיים והעשייה, יש בינינו פרופסורים, מדענים, היסטוריונים, סופרים, נבחר ציבור, תעשיינים, בעלי מקצועות חופשיים, אנשי ביטחון בכירים ועוד.

לצערנו, לעולם לא נדע מה הפוטנציאל שהיה טמון בחברינו הצעירים שנספו בשואה, חלקם זכורים לנו כבעלי כשרונות, תכונות ואישיות מרשימה.

לסיום, הנני שמח לציין בגאווה ובסיפוק שגידלנו דור שני ושלישי לתפארת יהדות זגלמביה ומדינת ישראל.

לאחר יובל שנים לשהותי בארץ, ועשרות שנים המפרידות בין ההווה לתקופת נעוריי, בעיר הולדתי בנדין, החלטתי לחלוק עמכם יוצאי עירי ואנשי זגלמביה, מחשבות והיגיון.

מחשבות שהיו חבריות בתודעתי ובמעמקי נפשי תוך רצון להאיר פן העובר כחוט השני מתקופת נעוריי ועד עצם היום הזה - "מאין באנו ולאן הגענו..."

לגבי ידי, ובמבט לאחור, הזמן עמד מלכת בשלהי האביב אפריל 1942, ביום בו הוגלתי לראשונה למחנה עבודה.

ושוב הוא החל לזרום מחדש, בהדרגה, עם סיומה של מלחמת העולם השנייה (מאי 1945) כאשר צבא ארה"ב שיחרר את האזור שבו שכנ מחנה הריכוז אייבנזה (Abensee), באזור זלצבורג שבאוסטריה.

תקופה ארוכה זו, קטעה באופן חד ואכזרי את נעוריי, נעורים שתמו עוד לפני שהחלו. ועם כל זאת, אני מנסה לשחזר לעצמי את התקופה, ובאם הצלחתי במקצת, הרי זה הודות לקשרי הקרובים עם בני גילי ששרדו, אשר העבר המשותף הוא המחבר והמאחד אותם.

אך טבעי הוא, שבתקופת נעורי, הקשרים המידיים היו עם בני משפחתי ועם שכבת גילי (בנות ובנים) חברי לספסל הלימודים במוסדות החינוך ובמיוחד בגימנסיה ע"ש פירסטנברג. יחד חוינו חוויות שאפיינו את בני נוער באותה התקופה, בבית, בקרב המשפחה, בבתי הספר, בתנועות הנוער, וכו'. המחשבה והעשייה היו נתונים לשיגרת החיים היומיומית והתקופתית (בית-ספר, חגים, חופשות חורף וקיץ...).

האסון העתיד להתרחש, היה מאתנו והלאה! אני מרבה לחשוב בנוסטלגיה ובגעגועים על הזמנים ההם ומצליח לקשר בין התקופות רק בזכות החבורה המצומצמת (לדאבוני) ששרדה, איתם גדלתי

בנדין - "ירושלים ד'אגלמביה"

ניכר בהתפתחותה הכלכלית של העיר: הוקמו בה מפעלים שונים והיא התפתחה כמרכז תעשייה ומסחר סיוני.

בשנת 1905 שימשה בנדין מרכז לסוציאליסטים פולנים ויהודים שתכננו פעולות מהפכניות נגד השלטון הרוסי.

ראשוני היהודים באו לאזור זגלמביה במאה הי"ג. רובם עסקו בחקלאות והיו חייבים לשלם, כיתר אזרחי העיר, מס "מעשר". בנדין היתה גם אחד המקומות שיהודים סוחרים בקרו בו עוד בראשית ייסודה, בלי לשבת בה ישיבת קבע. בראשית התיישבותם גרו בה היהודים מרצונם בפרברי העיר, מחוץ לחומות המגן שלה. במרוצת הזמן החלו נעים בכיוון מרכז העיר, עד שהפכה לעיר יהודית ורישומם של היהודים בחייה הלך וגבר משנה לשנה. לפי הידיעות המצויות התיישבו בשנת 1226 משפחות בודדות במספר מקומות קרובים, כגון שיברז, צ'לח, פיליצה. התיישבות יהודית יציבה החלה למעשה רק במאה הי"ד, ואחר הענקת הפריבילגיה של קאז'מיאז' הגדול בשנת 1368 נוסדו ישובים יהודים בוולברום, אולקוש ובחלקי שלאזיה העילית. במאה הי"ז כבר היתה מורגשת פעילות יהודית בשטח הכלכלי: הם היו בין הראשונים שפתחו דוכנים להחלפת כספים. בנדין שכנה על אדמת הכמורה שהשתייכה לבישוף הקראקובאי, ויהודי העיר היו חייבים בתשלום מס מיוחד בעד זכות הישיבה בעיר. ליהודים הוקצו מלכתחילה רחובות מסוימים בשוק הישן ושתי סימטאות צדדיות.

המצבה של רבי יעקב נתן מייטליס בבנדין. בראש המצבה הנשר הלבן סמלה של פולין
The grave stone of Rabbi Jacob Nathan Maytlys in Bendzin

בנדין הפכה לנקודת משיכה לסוחרים מן החוץ, ויהודי העיר נמצאו בקשר מסחר עם שלאזיה וגרמניה. סוחר יהודי מבנדין בשם משה באנדינר התבלט בין המבקרים בירידים של לייפציג בשנת 1695, ובירידים של ברסלוי בשנים 1685-96. בין מבקרים אחרים בירידים הנ"ל נרשמו יהודים מבנדין בשמות: שלמה יהודה, יעקב מארוס, משה גרסטל, יעקב שמעוניוביץ והירשל בנימין. בברסלוי ישב ב-1693 הירש הבנדינאי ועסק במכירת אתרוגים ליהודי פולין. יאן סוביאסקי השלישי נאלץ להתערב ולהגן על מתיאס ווארלינג מזולקובה "מפני יהודי מבנדין בשם הירש היושב בברסלוי ומפריע לו בעסקיו".

יהודי העיר הקימו להם בית-כנסת מעין סמוך לחומות העיר וכן בית-עלמין ששכן על שטח עירוני. האחרון שימש גם לנפטרי הסביבה: מיסלוביץ, טיכא, ח'רוב, ביטום ועוד. הקהילה שילמה "מס-קבורה" לכנסייה בעד כל בר-מינו, אולם, על רקע זה נתעוררו מפעם לפעם סכסוכים בין הקהילה לבין הכומר של הכנסייה ועד לכדי משפטים הגיעו. כבר לפני מאות שנים היה קיים בעיר בית-דין מיוחד שתקנותיו בנות י"ב הסעיפים הכתובים עברית ופולנית היו תלויים על כתלי בית-הכנסת.

בנדין השתייכה במסגרת האוטונומיה היהודית ל"עוד ארבע הארצות" במסגרת מדינת קראקא-סאנדומיר, יחד עם קהילות אולקוש, כשאנוב, ווישניץ, סאנק, פיליצה, בובוב, אושריאנצ'ים, וולברום, והקשרים בין יהודי בנדין וקראקוב היו הדוקים מאד. בנדין היתה שולחת במאה הי"ז נציגים לכינוס "ועד ארבע הארצות". בשנת 1616 היה נציגה ישראל בן שמואל (סמולוביץ). היו אף מקרים שבנדין העזה למרוד בגלוי בהחלטותיו של הועד משום שמצאה בהן עוול כלפיה. ההיסטוריה של קהילת בנדין יודעת לספר על התמרדות גלויה נגדו בשנת 1666 שהביאה להתערבות השלטונות, וראש הקהילה ישראל בן שמואל (סמולוביץ) הודח ממשרתו וגורש יחד עם משפחתו מהעיר.

הפטריארכים של יהודי בנדין בא לידי ביטוי גם בתקופת מרד קושצ'יושקו (1794) נגד רוסיה. אהדתו של קושצ'יושקו, הגיבור הפולני הגדול, ליהודים היתה ידועה ברבים, ובין ידידיו בפולין ומחוצה לה היו יהודים רבים. הוא בקש מתנדבים לצבאו ותרומות כסף, ובנדין היתה הראשונה, לאחר קראקוב, שיהודיה נענו לקריאתו. הרב ר' יעקב נתן מייטליס נהל תעמולה בין היהודים שירשמו בגודי המורדים, והוא גם אסף וריגל אחר העמדות הרוסיות לטובת חילות קושצ'יושקו. רב אנונימי זה, כפי שנקרא בחוגי הפולנים, לא שתק גם

"ירושלים ד'אגלמביה" - כך כונתה העיר בנדין, דוגמת ערים מיוחדות שהתפרסמו בתפוצות הגולה. הידועה ביניהן, וילנא, עיר של הגאון ר' אליהו, הגר"א. ולא לחינם זכתה לכך בנדין. עיר שהיתה רובה יהודים, עיר שתקטור בה חיי יצירה ופעילות יהודית, חסידות, ציונות, חלוציות, תנועות פועלים ונוער והמון יהודים שעסקו במסחר, בחורשת, במלאכה ובעבודה עד שעלה עליה הכורת.

בנדין - עיר יהודית שגם הנכרים כינוה, בדרך הלצה, כמובן, "ירושלים" - היתה אחת הערים העתיקות בפולין. העיר בנויה על גדות הנהר טשאנא פשמא למרגלות מבצר עתיק. ביסוד המבצר - מצודה עתיקה משנת 1001 - 1020 שנועדה להגן, ככל הנראה, מפני פלישות והתנפלויות שכנים מעבר לגבול. בהיותה יושבת על גדות נהר, שהתחבר לנהר וארטא ומשם לנהרות אודר וויסלה, היא התפתחה כיישוב, שתושביו עוסקים בהובלת משאות ובידג. מלבד זאת הולכה מבנדין דרך יבשה שקשרה עם קראקוב ועם פולין הגדולה. בימיו של המלך בולסלאב "הביישן" (1238 - 1279) שגם ישב בה תקופה מסוימת, הוקם על חורבות המצודה מבצר עץ על יסודות איתנים. מלך זה העניק זכויות מיוחדות לבנדין, שעד אז היתה כפר.

המלך קאז'מיאז' הגדול (1333 - 1370), שהבין את חשיבות ההר עליו היתה המצודה, ששלטה על הסביבה, הרס את מבצר העץ והקים במקומו בשנת 1358 מבצר אדיר בן שלוש קומות וחומות בנות 4 מטרים הרוחב ו-12 מטר הגובה שהגן עליה מפני בני שלזיה שפשטו עליה. המלך קאז'מיאז' העניק לעיר פריבילגיות מיוחדות ובזכות זו התפתחה העיר וגדלה.

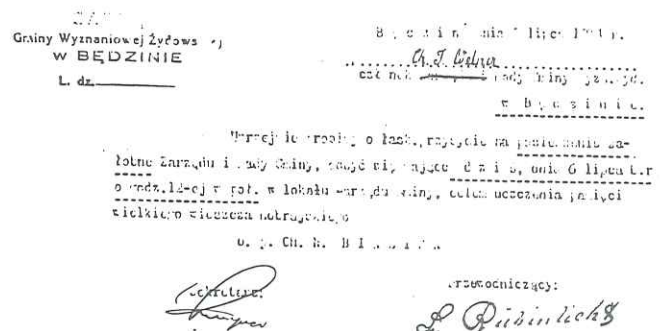
בסוף המאה ה"ט התנהל בבנדין מסחר רב בבקר ותוצרת לול עם שלזיה. בשנת 1540 היו בבנדין 800 תושבים ו-100 בתים, כמעט כולם בנויים עץ. כעיר עתיקה סבלה בנדין ממאורעות התקופות שעברו על פולין. כאן הגיעו לסיומם קרבות היסטוריים רבים. במלחמות פולין-שבדיה סבלה העיר ונחרבה כליל עד שה"סיים" הפולני החליט לשקמה מהיותה עיר-ספר חשובה. ההרס שהותירו השבדים גרם לירידת האוכלוסין. לפי דו"ח משנת 1637 נמנו אז בעיר 346 תושבים ו-40 בתים. בשנת 1683 ישב בה המטה הראשי של המלך יאן סוביאסקי השלישי, שהיה במסעו בדרכו לוינה כדי להגן עליה מפני מצור התורכים. המלך התעכב בבנדין, ולזכר שהותו בעיר הוקמה אז אנדרטת - זכרון.

בשנים 1795 - 1808 היתה בנדין - וכל זגלמביה - כפופה לשלטון הפרוסי. העיר החלה מתפתחת בראשית המאה הי"ט, כשהשלטונות גילו עניין רב באוצרות שמתחת לאדמה, מחצבים ופחם, והחלו בהפקתם. בשנת 1827 נמנו בעיר 2254 תושבים ו-256 בתים.

במרד פולין בשנים 1830-31 לקחו תושבי בנדין חלק פעיל, וכתוצאה מה חלו בעיר קפאון וירידה בכל שטחי החיים החברתיים-כלכליים; שלטונות הצאר הרוסי החניקו כל יחמה לקידומה הכלכלי. עם סלילת קו הרכבת זומקוביץ-סוסנוביץ בשנת 1858 חל שינוי וקשרי המסחר נתחדשו. באותה שנה נמנו בעיר 4140 נפש ו-361 בתים, ומהם 121 בתי חומה. עם חידוש המרד נגד הכובש הרוסי בשנת 1863 נהר חלק גדול מהנוער הפולני לפלוגות המורדים, ובסביבות העיר התחולל קרב בין המורדים והרוסים. בשנות השבעים חל קידום

חיים נחמן ביאליק בגן-הילדים בבנדין ב-1930
H. N. Bialik at the kindergarten in Bendzin in 1930

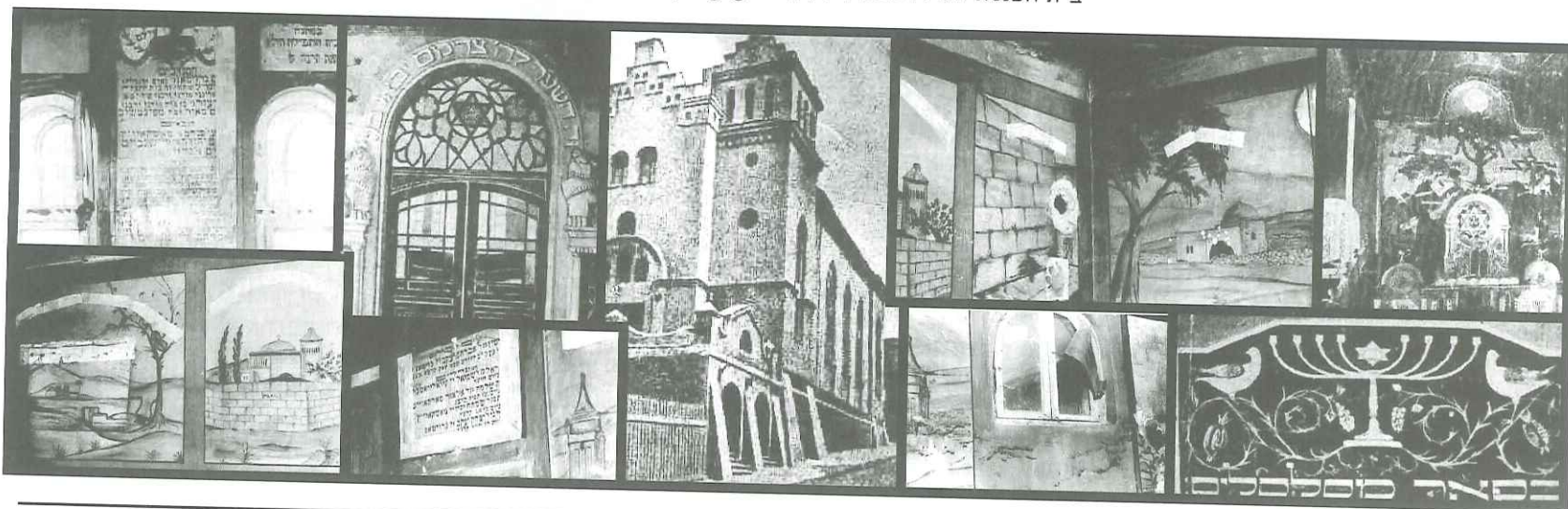

הזמנה לטקס זכרון לביאליק בבנדין ב-1934 (נמסרה לנו ע"י מד אלתר ולנו, בנו של חיים יצחק ולנו ד'ל)
Invitation to a Memorial Service for Bialik in Bendzin in 1934

מפרץ מלחמת העולם הראשונה, באוגוסט 1914 ועד סוף שנת 1918 היתה העיר נתונה תחת השלטון הגרמני.
על סף חורבן בנדון היהודית היו כ- 50 אלף תושבים, ויותר ממחציתם יהודים.

במחצית השניה של המאה ה"ח כבר היו היהודים רוב בבנדיו ובידיהם נמצאו כל האטלידים, המסבאות ובתי המדרש. הם חכרו גם את בית החרושת לבירה, טחנות הקמח, ואת הגנים ליד המבצר. בפרק זמן זה הם הקימו את בית-הכנסת הגדול. בית כנסת זה נשרף ע"י הנאצים, מיד עם כניסתם לבנדיו בתחילת המלחמה, על המתפללים שנאספו בו.

Bendzin Synagogue . . . בית הכנסת הגדול בבנדזין

הנצחה

מאת: יצחק גרינגרס

באוגוסט 1998 הייתי בז'למביה וביקרתי בכמה בתי-קברות כדי לעמוד מקרוב על מצבם. התמונה שנגלתה לעיני הייתה קשה מאד. המקום הראשון בו ביקרתי היה בית הקברות הגדול בססנוביץ שבו שומר אשר אמור לספל במקום. אולם, משכורתו הזעומה, המשולמת לו על ידי הקהילה

בנדין - בית הקברות היהודי למרגלות הזאמק
Bendzin - the Jewish cemetery by the Zamek

דומברובה - האנדרטה להנצחת יהדות הקהילה במקום בו היה בית הקברות
Dombrowa - Jewish memorial tombstone

התמונה הקשה ביותר היתה בעת ביקורי בבית הקברות העתיק ברחוב פודמצ'ה בבנדין, מתחת למבצר שנבנה על ידי מלך פולין במאה השלוש-עשרה. בשכונת לבית קברות נוצרי, מסופח ופורח, מצאתי שטח עזוב ולא מגודר במקום ששימש כבית קברות יהודי. מצבות רבות פחרו ונפלו ובקושי ניתן היה לקרוא כמה שמות עבריים החרוטים עליהם. בזמן ביקורי, הדלקתי נרות זכרון בבתי הקברות בשם ארגונו לקראת הימים הנוראים כמקובל מדורי דורות.

בשיחתי עם ראש הקהילה בקטוביץ, האחראית גם על אזור זגלמביה, טען מר ליפמן שאין לקהילה אמצעים לאחזקת בתי הקברות חאת, למרות החוק שנתקבל בפרלמנט הפולני להחזרת הרכוש הקהילתי שנותר לאחר השואה, לידי הקהילות היהודיות.

הועדה בארגונו, המטפלת בנושא כאוב זה, הגיעה למסקנה שלא ניתן לסמוך על הקהילה הקטנה שם, ויש לבחון דרכים אחרות לתיקון המצב. אנו מבררים בשיתוף עם "ארגון ידידים" פולני בזגלמביה, אפשרות של היזברות עם השלטונות המקומיים בכל הנוגע לשיקום, ובעיקר לתחזוקה מתמדת של בתי האתרים היהודיים במקום.

אנו תקווה כי נצליח לפתור בעיה זו, ומרגישים כי זוהי חובתנו הקדושה והמוסרית. חובה זו חלה עלינו ועל כל צאצאי המשפחות הגדולות והמפוארות שחיו, מתו ונקברו שם.

דרך הייסורים : גרינברג - הלמברכטס - וולרי

מאת : יונה קובו (קוטליצקי)

לאחר צעדה של כחודש וחצי, הגיעו הבנות ב- 17 במרץ להלמברכטס, עיר קטנה ושלווה בפרקנוואלד שבמדינת באוריה, בה היה מחנה ריכוז לנשים נוצריות תחת פיקודו של איש הס.ס. אלוואיז דר (Alois Dör), ואת השהייה במקום מתארות הניצולות כגיהנום עלי אדמות. רבות מהן חלו ולא מעט מהן מצאו שם את מותן. לאחר כחודש, ב- 13 באפריל פינו הגרמנים את המחנה והבנות יצאו לחלקה השני של צעדת המוות. הן חצו את גבול גרמניה-צ'כוסלובקיה והמשיכו במסען הרגלי דרך חבל הסודטים. לאחר שלושה שבועות של צעדה בדרך קשה ומיוסרת הן הגיעו לוולרי. זה היה ב- 3 במאי 1945. את החולות, כמאה במספר, נטשו הגרמנים במקום והמשיכו עם הבנות הנותרות. היו אלה הימים האחרונים למלחמה. האמריקאים כבר התקרבו לאזור. גם בימים אלה המשיכו הגרמנים במעשי הרצח ועשרות מצאו את מותן עד שהגיעו המשחררים.

הלמברכטס - האנדרטה לזכר הבנות
Helmbrechts - the memorial stone for the Jewish Girls

הצבא האמריקאי נכנס לוולרי ב- 5 במאי 1945. 200 הבנות ששרדו את המסע רוכזו בוולרי, שם הוקם עבורן בית חולים והחל תהליך חזרתן אל החיים. האמריקאים הקימו במקום בית קברות לקורבנות צעדת המוות. הם נסעו, יחד עם כמה מהניצולות, במסלול הליכתן של הבנות, ככל שאיפשרו התנאים באותה התקופה, והביאו לקבורה את הבנות שנספו בדרך. בבית הקברות בוולרי ישנם 95 קברים, 95 מצבות, 95 שמות חרוטים, 95 שמות קרובות צעדת המוות.

מתום המלחמה ועד עצם היום הזה מטפחים התושבים המקומיים את בית הקברות הזה. הם עושים זאת מרצון טוב וללא תמיכה כל שהיא.

ב- 1969 הועמד לדין אלוואיז דר, מפקד מחנה הריכוז בהלמברכטס, על ידי בית משפט גרמני בעיר הוף, על חלקו בצעדת המוות של הבנות מהלמברכטס לוולרי. כמה ניצולות מישראל נסעו לגרמניה להעיד במשפטו. נגזר עליו מאסר עולם.

במאי 1995 התכנסו בוולרי 25 ניצולות צעדת המוות מישראל, ארה"ב ואירופה, ובני משפחותיהן למפגש מרגש בעיר שכה הטיבה עמן, כדי לציין יחדיו יובל שנים לשחרורן מעול גרמניה הנאצית. במפגש זה ניטעה חורשה בת 95 עצים ליד בית הספר המקומי. 95 עצים שנתרמו על ידי עיריית הלמברכטס לזכר הבנות הטמונות בבית הקברות המקומי. באותו מעמד הונחה אנדרטה - אבן גרניט שחורה. יהי זכרן ברוך.

בעיר הלמברכטס (Helmbrechts) בגרמניה שהיוותה את אחת מתחנותיה הרבות של צעדת המוות, הוקמה אנדרטת אבן גרניט שחורה לזכרן של צעירות יהודיות שנספו במהלכה.

האנדרטה אשר הובאה מהעיר וולרי (Volary) בצ'כיה נחנכה בנובמבר האחרון. טקס החנוכה נערך במעמד נציגי הממשלה האזורית, ראש עיריית הלמברכטס, מר מנפרד מוטר, ראש עיריית וולרי, מר סס ווקורקה, נכבדים מקומיים ותושבי העיר. חנה קוטליצקי (קלר), אחת מניצולות הצעדה, החמנה לטקס. הייתה זאת סגירת מעגל עבור הבנות מגרינברג (Grünberg).

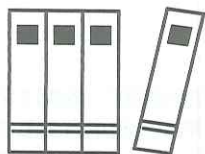
בגרינברג, פעל מחנה עבודה לנשים, בו עבדו הבנות במפעל הטקסטיל במקום. ב- 29 בינואר 1945 נסגרו שערי המחנה מאחורי גבן של כאלף נשים צעירות, רבות מהן בנות זגלמביה, וממנו הן יצאו אל מסע יסורים שנמשך שלושה חודשים והסתיים לאחר כ- 700 ק"מ.

קפואות, רעבות וחולות הלכו הבנות, בחורף הקשה של שנת 1945. בדרכן עברו בדרזדן בימים בהם ספגה העיר הפצצות כבדות. מלוויהן הגרמנים קשרו אותן לאחד הגשרים בעיר, מתוך הנחה שהגשר יהווה מטרם אסטרטגית להפצצות. באורח נס לא הופצץ הגשר והן נותרו בחיים.

במהלך הצעדה, כמעט שלא בא אוכל אל פיהן וליילות רבים הן לנו תחת כפת השמיים על השלג הקר. מדי יום הדלדלו השורות. היו שהרעב והחולי הכריעו והיו שמצאו את מותן ממכות קתות הרובה או כדורי המרצחים. בחדות הצליחו להימלט.

וולרי - בית הקברות לבנות, קורבנות צעדת המוות
Volary - the Jewish Girl's cemetery

"פגשתי אנשים" - נפתלי פדר.

כן מספר נפתלי על פרק חייו בארץ, כמסייע בהקמת ערים ומרכזי ישוב חדשים בנשר, בקריית ארבע, בבאר שבע ועוד. הוא מספר על פעילותו המפלגתית והציבורית, בשליחות בח"ל בצמרת המדינית והפרלמנטרית, כחבר ועדת הכספים וכסגן יו"ר הכנסת.

"פגשתי אנשים" הוא סיפורו של צעיר שעבר את השואה כאחד מוצל מאש עד שהגיע אל "ארץ החלומות" שלו, ארץ בה השמש מאירה תמיד. הוא התערה בה ונתן כתף לבנייתה כדי להבטיח עתיד טוב יותר לבני האדם. לשם כך הוא פעל והפעיל, נסע לארצות רחוקות והגיע בסופו של דבר אל "פסגת ההחלטות", אל בית המחוקקים, כדבריו בפתח הספר. אך בסופו של דבר בסכמו את דרכו והנה השתנו פני העולם, נסדק חלום נעוריו ונותרו רק הוא, ביתו ואשת נעוריו, מרילה, "אשר היתה בין המתכננים של אתר ההנצחה ליהדות זגלמביה במודיעין".

אלתר ולנר

"פגשתי אנשים". כך קרא נפתלי פדר, הנער מסוסנוביץ, לימים סגן יו"ר הכנסת, לספרו. בספר מתאר את קורותיו בדרך הארוכה שהחלה עת יצא באישון לילה מתחנת הטראם בסוסנוביץ אל גליציה המזרחית, שם החל מסע האימים שלו עד שהגיע לארץ ישראל.

בלשון פשוטה אך מרתקת, הוא מביא את סיפורו של צעיר היוצא מבית חם ואוהב, בתחילת המלחמה ומשאיר מאחוריו את הוריו ואת עיר הולדתו

סוסנוביץ אשר בזגלמביה. עיר שוקקת חיים במסחר, בתרבות ובחינוך. וכאשר הוא חוזר לסוסנוביץ שאחרי המלחמה, הוא מוצא עולם חרב. הוריו לא השאירו אחריהם עקבות, לא אות ולא סימן. גורלם היה דומה לגורל ששת המיליונים. הם נותרו חיים עד לאקציה האחרונה בגטו שרודולה באוגוסט 1943.

בין לבין הוא מספר את סיפור הצלתו האישי ושל אותם מעטים אשר מצליחים להגיע אל אותו חלק של פולין הכבוש בידי הסובייטים. הוא מתאר את התלאות העוברות עליו באותה ארץ מעונה וקשה ואת פציעותיו בשרות הצבא הסובייטי.

פרק מרתק הוא סיפור הקמתם של בתי הילדים, שניצלו בדרכים שונות ושחלקם הוצא ממזרים, שם הוסתרו. הוא מתאר את הטיפול האנושי החם והמסור שניתן לילדים אלה עד שהועלו ארצה בעליה בלתי לגאלית ובדרכים אחרות. את פרי מסירות הנפש בפעילות החינוכית הוא רואה בשיקום האישי והחינוכי של הילדים עד שגדלו לתפארת ישראל בקיבוצים, ועוסקים היום בהוראה, הנדסה, רפואה ועמדות מפתח בתחומי האקדמיה, הצבא והמשטרה.

בחלקו השני של הספר גילויים על נסיונות תיווך בין אסד, עראפת ומנהיגים ערבים אחרים לבין ישראל, שבהם היו מעורבים מנהיגים כגון צ'אושסקו, קרייסקי ואחרים.

"ובחלומי אני שומע את קולה של אמי" / אריה בן-טוב

רבים מאנשי זגלמביה הכירו את אריה מפרק מסוים, או מכמה פרקים של עשייתו. הספר מגולל את היריעה כולה: ילדותו בבנידן, נעוריו בתנועה החלוצית, ימיו בגטו ובמחנה אושוויץ, פעילותו בארגוני שארית הפליטה, ומעצרו בקפריסין. ולאחר מכן, פעילותו בארץ: מזכיר פרלמנטרי, עו"ד הנאבק על זכויות הניצולים, פעיל בארגוני הנצחה הן כאלה הקשורים בזגלמביה... כלליים כגון בית התפוצות, יד ושם ומשואה.

רבים מיוצאי זגלמביה יוכלו למצוא בספר פרקים המשיקים לביוגרפיה שלהם.

אריה, אדם שמשרדו שימש כתובת לאנשים בעת מצוקתם, ומקום שממנו יצאו יחומות בתחום הפוליטי, החברתי והתרבותי. אדם שכל ימיו למד ושפרו "הצלב האדום אחר להגיע" העלה על סדר היום הבינלאומי סוגיה מהותית מימי מלחמת העולם השנייה.

אלה ועוד הם מעשיו של אריה אשר כל מי שבא עמו במגע יתקשה לשכוח.

כשאנו פונים אל כל אחת ואחד מכם נדמה לנו שאנו ממלאים בזאת אחר צוואתו הבלתי כתובה שתולדות חייו, פעילותו ומסירותו להנצחת אנשי זגלמביה לא תשכח!

המשפחה

"כזה חלום היה לי שנים רבות. אני רואה את הוריי כשהם נמצאים באותו עשרים ושניים ביוני 1943 בתחנה האחרונה שלהם, אחרי שכבר הכניסו אותם לאותו מקום שלתוכו זורקים את הגז, לפני השמדתם בתוך הקרמטוריום. ואז, כך אני מתאר לעצמי, אמא ואבא שלי מדברים ביניהם. ואבי שואל את אמי: למה הם עשו לנו זאת? מה עשינו רע? ואז, אני שומע בחלומי את קולה של אמי באמרה: אבל אריה יספר".

בימים אלה הולכת ונשלמת עריכת ספרו האוטוביוגרפי של עו"ד ד"ר אריה בן-טוב (הסנברג) ז"ל שהלך לעולמו ב"ט בסיון תשנ"ו - 6.6.96.

הספר "ובחלומי אני שומע את קולה של אמי" יצא לאור בתחילת חודש אפריל.

אריה בן-טוב התחיל לכתוב את זכרונותיו עוד בשנות השמונים, אך בגלל עיסוקיו הרבים הדבר לא הגיע לידי גמר. בארכיון שלו נשארו טיוטות רבות המגוללות פרקים מחייו ומפעילותו הרבגונית. מתוך עמבוננו העשיר נערך הספר המביא את ספרו של אדם שפעל ועשה בתחומים שונים. אדם שמהות חייו

היתה להנציח את אלה שנספו ובצד זה לפעול למען רווחתם של ניצולי השואה.

Geheimauftrag : MISSION EICHMANN (Manus Diamant) משימה סודית : מבצע אייכמן / מאנוס דיאמנט

של הספר מספר על המעקב שהביא ללכידת אייכמן, עניין בו נוטל מאנוס חלק נכבד. מאנוס דיאמנט, היה האיש הראשון עליו הטיל אשר בן-נחמן את המשימה של לכידת אייכמן. מאנוס איתר את התמונה שהביאה לזיהויו, בבית אוהובתו, מה שהווה את המפתח ללכידתו.

מאנוס נולד בקטוביץ ב-1922. בן 11 היה כאשר ראה מחלון דירת הוריו בפעם הראשונה את צלב הקרס שהונף על בני הקונסוליה הגרמנית במקום. שש שנים אחר כך פרצה המלחמה. מאנוס הצעיר ירד למחתרת, נתפס ונעצר. הוא הצליח לברוח לוינה והתחזה לפולני נוצרי. גם בוינה נתפס והוכנס למחנה. בריחה הרפתקנית מובילה אותו לגרין, מקום בו הוא התחזה לרופא. ועבד בבית החולים המקומי בחדר המתים. בעזרת פרטיזנים הצליח לבסוף להגיע ליוגוסלביה ולהלחם שם כנגד הכובש הגרמני.

"לשוחח עם אגדה מהלכת - משימה קשה היא. שמו של מאנוס דיאמנט יוצא לפניו כבר עשרות שנים כדמות עשויה ללא חת, שאינה יודעת פחד, הזקפת לזכותה עלילות גבורה, שאם לא היו עובדות מוכחות - ניתן היה לשייכן לתחום דמיונו של סופר מבריק". במילים אלה פותח גדעון גרייף, היסטוריון וסופר, את הדברים שכתב בעקבות שיחתו עם מאנוס דיאמנט לרגל צאת ספרו "משימה סודית - מבצע אייכמן". הספר יצא לאור בגרמנית ובימים אלה מותקנת גרסה אנגלית לספר.

מאנוס מביא בספרו כמה מפרקי חייו הסוערים בתקופת השואה ולאחריה. בחלק הראשון של הספר מתוארת פעילותו המחתרנית, בתקופת המלחמה, יחד עם חבריו לתנועת "הנוער הציוני". השתתפותו, בתום המלחמה בלכידת פושעים גרמנים במסגרת "הנוקמים" ופעילותו בתנועת "הבריחה". החלק השני

טוען, "המציאו עם חדש, עם שלא ראיתי בשום ספר, בשום מפה. פה המציאו עם שקוראים לו נאצים, בבתי הספר, בנאומים, ברחוב, נאצים. מה זה נאצים? זה העם הגרמני!"

"כה חשוב שמו"ל עברי יתרגם את הספר מגרמנית ויוציאו לאור. ראוי לו, לנוער הישראלי, שיתחנך על ברכי אמות-המידה המוסריות והערכיות של אנשים כמאנוס דיאמנט, שעמנו יכול להתברך בהם". במילים אלה חותם גריף את הדברים שכתב בעקבות השיחה עם מאנוס, דברים שהתפרסמו ב"משואה".

יונה קובו (קוטליצקי)

סוף המלחמה מצא אותו בבודפשט, מקום בו היה פעיל בשורות המחתרת. לאחר השחרור, בקר בקטוביץ, עירו, והגיע גם לאושוויץ. הביקור במחנה זעזע אותו עמוקות. עקב זאת שנה את החלטתו לעלות מיד לארץ ישראל, והחליט להשאיר באירופה כדי לנקום בפושעי המלחמה הגרמנים. הוריו ושני אחיו נספו. הצלחתו בפעילות המחתרתית מגיעה לשיאה בלכידת אייכמן.

מאנוס מדגיש כי רדף פושעים גרמניים ולא נאצים. "אין דבר כזה, נאצים", הוא

Information

מידע שוטף

55 שנה אחרי

ב-12 באוגוסט 1998, התקיים בבית הקברות היהודי בזבירצ'ה סקס הסרת הלוח מעל האנדרטה לזכרם של מאה ושלושים יהודי העיר. היהודים, אשר נרצחו על ידי הנאצים בעת חיסול הגיטו באוגוסט 1943, נקברו שם בקבר אחים.

על קיומו של קבר האחים נודע רק לאחרונה. אסמכתא לכך נמצאה בעדותו של סגן מפקד הגסטאפו בזבירצ'ה, שולץ, אשר נמסרה בעת משפטו בהמבורג. הקטס נערך בנוכחות קבוצה קטנה של יוצאי זבירצ'ה ובני משפחותיהם. הקמת האנדרטה נעשתה ביחמת יוצאי זבירצ'ה שהתארגנו בישראל לשקום בית הקברות, ובתמיכה כספית של יוצאי המקום מהארץ ומתפוצות. הועדה המארגנת: אברהם המר, אברהם חבה, אריאל יהלומי (דימנט), יעקב ליברמנט וברוניה לנדאו (בראט).

Zawiercie - the memorial tombstone for 130 Jews
זבירצ'ה - האנדרטה לזכרם של 130 יהודים

אקספרס זגלמביובסקי

הירחון הפולני "אקספרס זגלמביובסקי" יוצא לאור בסוסנוביץ מזה עשר שנים. הירחון המפרסם מאמרים המתייחסים לעברה של זגלמביה, נערך על ידי משפחת ז'לינסקי, משפחת עתונאים בזגלמביה. בירחון מופיעים מדי פעם מאמרים אודות יהדות זגלמביה. לאחרונה, קבלנו פניה מעורכי הירחון להעביר אליהם חומר בנושאים אלה. כבר העברנו אליהם מספר מאמרים מתוך ספרי ה"זכור" שלנו אשר תורגמו לפולנית על ידי העתונאית, הגב' צ'וויאקובסקה ילידת מונדזיוב. אנו פונים ומבקשים, מכל מי שיש בידו חומר מתאים אודות הקהילה היהודית בזגלמביה בה הוא חי או חומר על משפחה יהודית (רצוי בלוית תמונות) להעבירו אלינו, אל מערכת עלון זגלמביה. במידה והחומר ימצא ראוי נעבירו לידי מערכת הירחון בסוסנוביץ. ניתן להעביר חומר בפולנית או בעברית ואנו נדאג לתרגמו.

דמי חבר

הפעילות הרבה של הארגון מחייבת הוצאות כספיות בלתי מבוטלות. הכיסוי הכספי העיקרי באמצעות חבר העומדים השנה על 100 ש"ח. אנו מבקשים מכל חבר שטרם שילם את דמי החבר לעשות זאת בהקדם.

את דמי החבר ניתן לשלם:

- ישירות לחשבון הבנק - ב.ל.ל. סניף 802 (רחוב אלנבי, ת"א) לזכות "ארגון יוצאי זגלמביה" חשבון 98084/48.
- (המשלם בדרך זו מתבקש לרשום את שמו וכתובתו כדי שנודע למי ולכן לשלוח קבלה).
- לגב' סלה הוברפלד
- למר משה מרג
- לגב' הדסה קנטור
- למר שאול שטרנפלד
- באולם הארגון הפתוח בימי ד' בערב.
- חולון, טל. 03-5057873
- ר"ג, טל. 03-6775605
- חיפה, טל. 04-8256067

נשף חנוכה - שלושה דורות על הבמה

מאת: סלה הוברפלד (זאבורמ)

נשף חנוכה המסורתי, התקיים השנה באולמי יצ"ו בת"א, ערב נר שני של חנוכה, וכמו תמיד השתתפו בו אנשי זגלמביה לדורותיהם. צבי לנדאו הדליק את הנרות ויר"ר הארגון, אברהם גרין, נשא דברי ברכה.

את החלק האמנותי הובילה משפחת הרשקוביץ. בני הרשקוביץ, מפעילי הדור השני, ארגן חידון מוסיקלי, כשליד הפסנתר בתו דינה. מירה, אשתו, הנעימה את הערב במחרת שירים ביידיש, ורחיקה קוטנר הקריאה שיר לחנוכה ביידיש אותו חיברה בעצמה.

ארבע נכדות חמודות הופיעו בריקוד, אותו ערכו בעצמן, לצלילי מוסיקת ג'ז, היו אלה: לילך אביזב - נכדתם של חנה ובנימין שלזינגר, ליאור אורן נכדתם של אריה ז"ל ואביבה בן-טוב. גל גרינברג - נכדתם של ברכה וצבי טוביאש ואמילי כהן - נכדתם של אלה ודוד קליימן.

את הערב חתמה ההגלה המסורתית.

כמי שנוטלת חלק בארגון של הנשף כבר שנים רבות, רציתי לציין שהאווירה הפעם הייתה נעימה במיוחד. צר לנו על חברים נוספים, שלא יכלו להשתתף עמנו, משום שהכרטיסים לארוע אזלו במהירות.

תודה לכל החברים שתורמו את המתנות להגלה ותודה מקרב לב לדור הצעיר שטרם בהפקת הערב ובכך תרם רבות להצלחתו.

נטיעות ט"ו בשבט - 12.2.99

מאת: אילה אביזב (שלזינגר)

בצהרי יום שישי שטופי שמש חורפית, התכנסנו באתר ההנצחה שביער מודיעין, כמה עשרות חברי ארגון יוצאי זגלמביה, בייצוג הולם לכל הדורות, לטקס נטיעות ופיקניק.

אנו ממשיכים במנהג הנטיעות בו התחלנו בשנה שעברה ורואים בכך נדבך נוסף למסורת היהודית והציונית של קהילות זגלמביה. נדבך עם צביון ארץ-ישראלי, שכן לטעת פרושו - להכות שורש, לגדול ולצמוח בביתנו אנו!

בטקס נשאו דברים: אברהם גרין ברך את הנאספים והסביר לבני הנוער את מהות הקשר בין הנוכחים באתר, החיים באיזורים שונים בארץ, לבין הוריהם והורי הוריהם שחיו בעבר באזור אחר - זגלמביה שבפולין.

יצחק גרינגרס בירך את דוד קליימן שלכבוד יום הולדתו השמונים נטעו בני משפחתו וחבריו 150 שתילים מסביב לאתר ההנצחה.

שתי בנות הדור השלישי, לילך אביזב וגל גרינברג קראו קטעים מהגדת ט"ו בשבט.

לאחר הטקס נטענו שתילים רכים עם תקוות גדולות...

ולבסוף, (איך אפשר בלי קצת "נאש") התכבדנו ע"י סלה הוברפלד, בשם הנהלת הארגון, בפרות יבשים. כן דאגנו לשתייה חמה, מיני עוגות, עוגיות ופשטידות. בקיצור, היה לנו יום נפלא.

להתראות בשנה הבאה!

הרצאה - ד"ר אביהו רונן

בערב יום חמישי, ה-18 בפברואר, התכנסנו באולם הפרטיזנים בת"א לשמוע את הרצאתו של ד"ר אביהו רונן בנושא: "חלקן של תנועות הנוער בזגלמביה במרי נגד הנאצים".

ההרצאה היתה מעניינת ומרתקת ושפכה אור על התנאים והאילוצים תחתם היו נתונים פעילי המחתרת.

ד"ר רונן, היסטוריון, מנהל האגף הרעיוני בבית לוחמי הגטאות, הוא גם דור שני ליוצאי זגלמביה, בנה של חייקה קלינגר ז"ל שהייתה חברה בשומר הצעיר ופעילה בתנועת המרי.

אינטרנט

כ-250 משפחות מאזור זגלמביה מחפשות קרובי משפחה באתר אינטרנט גדול בקליפורניה בשם - Jewish Family Finder.

כתובת האתר: <http://www.jewishgen.org/jgff/jgffweb.htm>

עבור החברים שאין להם גישה לאינטרנט הוכן באולם הארגון קלטר מיוחד ובו שמות המשפחה אותם מחפשים וכתובתו של המחפש. הדפים יעודכנו מידי חודש וניתן יהיה לראותם בימי רביעי בשבוע בשעות אחר הצהריים. כמו כן תהיה אפשרות לחברים להוסיף בקשות חיפוש לאתר זה.

trochę musztry... Tak więc w sobotnie popołudnie lokator z góry (pan Hochcajt?) zbiegał w kalesonach i przeganiał dzieciaki, bo nawet zdrzemnąć się nie mógł po obiedzie. Była też młodzież żydowska w ruchu komunistycznym, ale tego się tylko domyślano, że ten czy tamten ma do czynienia z "bibułą". Faktem jest, że piosenki rewolucyjne, jak "Młoty w dłoń, kujmy broń, miotnie stal, czerwone iskry w dal..." i inne znam z lat dzieciństwa w moim kochanym dawnym miasteczku. Mieliśmy również wspaniały żydowski klub piłki nożnej "Samson", znany w Polsce, w którym Szmulek Szulimowicz często wbijał przeciwnikom gole, po czym podrzucano go do góry, a w przerwie meczu jadł sobie cytrynę jak chleb, co zapamiętałam, bo mnie na ten widok zawsze cierpły zęby.

No i mieliśmy, wprawdzie z młodzieży z całej Polski, ale w naszym Modrzejowie - kibuc - jak myśm go wtedy nazywali, lecz tutaj mnie wszyscy poprawiają i mówią "hachszara", czyli przygotowanie młodzieży przed wyjazdem do ówczesnej Palestyny. Nasz kibuc był duży, chłopcy i dziewczęta w nim byli przeważnie z Polski wschodniej, ale byli i miejscowi. Bardzo ciężko pracowali, żyli w komunie, w wielkiej biedzie i wyrzeczeniach, lecz ze wspaniałą wizją. Spośród naszej młodzieży niektórzy istotnie zdążyli wyjechać. Niektórzy już teraz nie żyją, inni są

Wznowiliśmy współpracę z Ekspresem Zagłębiowskim

Związek Żydów Zagłębia od lat dostarczał popularnemu czasopismu "Ekspres Zagłębiowski" materiały z przeszłości żydowskiej ludności Zagłębia. "Ekspres" nie tylko chętnie publikował nasze materiały, lecz starał się również o zamieszczanie licznych opracowań historycznych pióra autorów miejscowych.

Przed niedawnym czasem otrzymaliśmy od redaktorów "Ekspresu Zagłębiowskiego", państwa Kazimierzy i Jana Zielińskich list w sprawie nadsyłania dalszych materiałów z dziejów Żydów Zagłębia, które Redakcja pragnie nadal publikować.

Należy dodać, że Redakcja w styczniu br potwierdziła odbiór pierwszej porcji naszych materia-

ניצולי שואה, מגטאות דומברובה, בנדין וסוסנוביץ אשר עבדו בתקופת המלחמה במתפרות של רחנר יכולים להגיש בקשה לקצבה חודשית מגרמניה בעבור עבודתם דאז. (ישנם מספר אנשים, בארה"ב, שעבדו שם והם כבר מקבלים קצבה קטנה בעקבות פניותם). המוסד העוסק בכך בארה"ב עושה זאת תמורת תשלום. ניתן לכתוב אליהם לקבלת מידע וטפסי רישום.

German Retirement Consulting Agency
6459 Redington Drive
Ada, MI 49301
U.S.A

כתובתם באינטרנט: croland@ameritech.net

הנצחת אישיות

אנו מזכירים כי במרתף ההנצחה שביד היזרון במודיעין נותרו עדיין מקומות להנצחה אישית של בני המשפחה שנספדו בשואה. הנצחת שורה אחת חרוטה בשיש שחור עולה \$150. המבקשים להנציח את יקיריהם יפנו לאולם הארגון הפתוח מדי יום רביעי בערב וימלאו טופס עם הפרטים הדרושים.

starszymi panami i paniami. Ale większość poszła w ostatnią drogę razem z rodzicami, względnie zginęli w hitlerowskich obozach koncentracyjnych. Nie zawsze bez walki. Ale to są już dzieje wojny, zagłady i bohaterstwa. A ja chciałam przypomnieć moje miasteczko żywe, przecież Żydzi nie tylko ginęli w kacetach; oni przedtem żyli i działali, tworzyli, byli społeczeństwem kwitującym, aktywnym. Mieli wydarzenia wspaniałe, oraz także śmieszne, dobre i złe. Żyli. I to chcę przypomnieć.

łów. W międzyczasie wybraliśmy i przetłumaczyli na język polski historyczne publikacje o początkach żydowskiego osadnictwa w Będzinie, oraz o początkach kształtowania się Gminy Żydowskiej w Sosnowcu. W styczniu materiały te zostały wysłane do Redakcji w Zagłębiu. Od razu również zabraliśmy się do pracy nad wybraniem i oddaniem do tłumaczenia na polski materiałów o znacznych w dziejach Żydów Zagłębia osobistościach.

Mamy nadzieję, że wznowiona współpraca z Redaktorem "Ekspresu Zagłębiowskiego", którzy otworzyli łamy swego pisma na przypomnienie wkładu żydowskich obywateli Zagłębia w rozwój tego regionu Polski będzie rozwijać się pozytywnie.

אן א היים

געוואנדערט האבן מיר א גאנצע נאכט,
נישט געוואוסט ווו אהין,
וואס וועט זיין אונזער ציל.

אן א היים און אן א דאך - - -

מען יאגט אונז - מ'פלאגט אונז,
און מען מאטערט אונז,
אין אזוי ציט מען ארויס פון אונז דאס בלוט,
אוי! אוי! דאס בלוט - אוי! אוי! דאס בלוט!

יייל אן א היים און אן א דאך - - -

אויף דעם זאמעל "פונקט" האט מען אונז געטריבן,
און ווי די שעפטן אונז געקליבן,
און פון די עלטערן אוועקגעריסן,
האט מען אונז יוגנט אין די לאגערן געטריבן.

השיר חובר על ידי אלמוני והועבר בזמן הגירוש מגטאות זגלמביה.
(מתוך פנקס במ"ד, 1959, עמ' 199).

אן א היים און אן א דאך,

אן א היים און אן א דאך -
געוואנדערט האבן מיר אגאנצע נאכט,
נישט געוואוסט ווו אהין,
וואס וועט זיין אונזער ציל.

אויף דעם "פונקט" האט מען אונז צוזאמענגענומען,
אין מיט א קייט פון פאליציי ס.ט. ארומגענומן;
און ווי לאנג נאך וועט דויערן אונזער פיין,
דאס גיהנום ערגער קען דאך שוין נישט זיין!

אן א היים און אן א דאך - - -

קיין ברויט - קיין וואסער געגעבן,
געהאלטן האט מען אונז, א טאג און א נאכט
די קינדער פון די מאמעס אוועקגעריסן,
און זיי ערגעץ ווו פארשלעפט.

Ratujmy wspomnienia - Save the memories

הצילו את הזכרונות

MŁODZIEŻ MOJEGO MIASTECZKA

Anna Ćwiakowska, Tel-Aviv

"kinder jurn, zise szejne blumen
wos zind gekumen mir in majn zikuren...
"Młode lata - kwiaty me wspaniałe,
co w pamięci mojej zamieszkały..."

Cytatą z popularnej żydowskiej piosenki chcę okraszyć tych kilka zdań o miejscu moich młodych, szkolnych lat, o pewnym małym miasteczku, może trochę innym od tych, o jakich śpiewają żydowskie piosenki - jak Bełz czy Baranowicze, lub Słuck, bo leżało na zachodzie Polski, w samym historycznym "Trójkacie trzech cesarzy" ("Drei Keiser Ecken"), w punkcie, w którym rozdzielały się trzy zabory: niemiecki - do Mysłowic, austriacki - w stronę Niwki, Jęzora, oraz rosyjski - w kierunku na Sosnowiec.

A moje "sztejtł", sławne przejazdem Napoleona i niskim, białym domkiem Federowiczów, w którym francuski cesarz podobno nocował, przycupnęło sobie na samym złączu owych trzech zaborów, w efekcie czego nasi Żydzi mówili czterema językami: żydowskim, polskim, rosyjskim, i niemieckim. Nazywało się to moje kochane miasteczko Modrzejów, Żydzi mówili "Mondrzew", a hitlerowcy przemianowali je na "Modrow". Potem nazwa została w ogóle wymazana, bo Modrzejów stał się dzielnicą Sosnowca, jako tak zwany Sosnowiec IV.

Dla mnie pozostało jednak na zawsze Modrzejowem, z całym jego dawnym krajobrazem, z pompą żelazną na środku ryneczku, z domami "wysokimi" wokół rynku, bo aż na dwa piętra.

Zawsze, gdy słyszę piosenkę o Baranowiczach, w które jest zdanie: "wen ich zej reb Nisaken in sztiwelech cerisene, derman ich zijch bałd..." (Gdy widzę pana Niseła w podartych cholewach, przypominam sobie od razu...) - w mojej wyobraźni, na dźwięk tych słów pojawia się reb Iciele. Musiałam być jeszcze wtedy bardzo mała, bo nie pamiętam jego nazwiska i potem go już chyba nie widywałam, zapewne umarł. Reb Iciele był niski i chodził właśnie w takich "sztiwelech", jakkolwiek nie podartych, bo był dosyć zamożny jak na modrzejowskie stosunki, miał chyba jakąś kamieniczkę, nie pamiętam już. W każdym razie kojarzy mi się ta postać z moim miasteczkiem.

Byłam tam po wojnie parę razy, lecz znalazłam niewiele, przy czym drgnęłoby moje serce, jakkolwiek teraz kursuje tam nawet tramwaj i dużo się zmieniło pod względem rozwoju. Ale nie ma już Żydów, nie ma tej barwności, ruchliwości, czasem denerwującej, niekiedy wzruszającej. W mojej wyobraźni miasteczko wygląda jak za dawnych czasów, ale gdy zawiozłam tam młodych Izraelczyków, t.zw. "sabry", urodzonych w Izraelu, żeby pokazać im miasteczko, szkołę, stary cmentarzyk, który był tak bardzo zapuszczony, a staraniem Żydów Modrzejowa i sąsiedniej Niwki został

pięknie odrestaurowany i - oddany w opiekę Urzędu Miasta Sosnowca, oraz Związku Żydów Zagłębia w Izraelu - utrzymywany jest w porządku; gdy chciałam im pokazać dawną bóżniczkę, potem zamienioną na kuźnię, starą gruszę, pod którą bawiliśmy się w "złodziei i policjantów", oraz zastanawialiśmy się, jak dotrzeć do "wielkich skarbów" pod nią zakopanych, izraelskie "sabry" nie kryły rozczarowania: - "Po co nas tu przywoziasz, tu niczego nie ma!" - Istotnie nie było już tych ludzi, którzy nadawali sens życiu żydowskiego społeczeństwa, zaś ważniejszych obiektów historycznych moja miejscina nigdy nie miała.

נוער יהודי במונדז'וויב
Jewish youngsters in Modrzejow

Dlatego pragnę ocalić od zapomnienia to, co było - żydowską młodzież miasteczka Modrzejów, które kipiało życiem, z młodzieżą wspaniałą, głęboko ideową, zaangażowaną i aktywną w licznych żydowskich organizacjach politycznych (do wielu polskich organizacji Żydów nie przyjmowano), w towarzystwach społecznych i kulturalnych. Średnie pokolenie "nie zajmujące się polityką", interesowało się natomiast bardzo kulturą żydowską, w wielu domach długo jeszcze po spektaklach objazdowych teatrów i teatrzyków żydowskich śpiewano arie i piosenki z tych programów. W ten sposób ja znam arie z opery "Szulamit", stare kołysanki żydowskie, wiele popularnych piosenek żydowskiego folkloru miejskiego. Wróćmy jednak do młodzieży. Aktywna była organizacja Poalej Cyjon. Pamiętam wieczne spory, stale jakoś wędrowano w tej organizacji od jej lewicy do prawicy; byli Rewizjoniści, był skrajnie odmienny Szomer Hacair, no i był Hanoar Hacijoni, wiecznie przeganiany z jednego miejsca w drugie, jako, że głównie skupiał dzieci szkolne, a dzieci - jak to dzieci, chciały tańczyć Horę, śpiewać głośno,

פינת שלושת הקיסריות
The Three Empires Corner

Information

Congratulations!

"Mazl tov" to our brothers and sisters in Montreal!

More than 120 Holocaust survivors gathered on last October to celebrate the 40th anniversary of the founding of the Association of Zaglembie Jews of Montreal.

"We organized the association to maintain our heritage", said association president Charles Wolbromsky. "Our part of Poland had a rich Jewish tradition that spanned several hundred years. We lost thousands of family and friends. However we survived and our children maintain our Jewish tradition."

The association is a great supporter of Israel with its funding of the Shaare Zedek Hospital in Jerusalem. Technion University in Haifa, the Beit Halochem Institute, the Jewish National Fund and local Montreal Jewish institutions.

The association has written a history of the Zaglembie Jewish community which is available at the Jewish Public Library and the Yad Vashem, the Holocaust Memorial in Jerusalem.

(Appeared in "Montreal News", November 1998)

55 Years Later

On 12 August, 1998, in the Jewish cemetery in Zawiercie, an unveiling ceremony took place of a memorial tombstone for the town's 130 Jews who were murdered by the Nazis when the ghetto was evacuated in August 1943 and were buried there in a mass grave.

Only recently did we receive word of this mass grave. Evidence was found in the testimony of Schultz, the deputy commander of the Gestapo in Zawiercie during his trial in Hamburg.

The ceremony took place in presence of a small group of Zaglembians and their families. The erection of the memorial was supported by Zawiercie Jews who organized the renovation of the cemetery from Israel, with the financial help of Jews from Zawiercie In Israel and other parts of the world.

Hanukkah Party - Three Generations on Stage

by Salla Hoberfeld (Zauberman)

Our traditional Hanukkah Party took place this year on the night of the second candle, and as usual, Zaglembians of a number of generations participated.

The Hershkowitz family took the lead in the artistic part of our program. Beni Hershkowitz, one of the involved second-generation members, organized musical riddles, as his daughter, Dina, sat at the piano and his wife, Mira, gave an enjoyable performance of songs in Yiddish. Rozhka Kutner recited Hanukkah poems which she wrote in Yiddish.

Four cute grandchildren of Zaglembie survivors put on a dance performance, which they choreographed themselves, to jazz music.

As one who has been taking part in these festivities for many years, I wished to note that this time, the atmosphere was special. We are very sorry that more members could not join in the festivities because the tickets sold out very quickly.

Thank you to all the members who contributed presents for the lottery and thank you from the bottom of my heart to the younger generation who made such an effort in the organizing of the evening and contributed so much to its success.

Rosner Tailor-shops

People who worked during the Nazi time in the ghettos of Dombrowa, Bendzin, and Sosnowiec at the Rosner Tailor-shops can apply for a monthly social security payment from the German government.

The address of the institution handles these things:

German Retirement Consulting Agency:

croland@ameritech.net

6459 Redington Drive

Ada, MI 49301

telephone - 1-800-999-6040

Dr. Avihu Ronen Lecture

On the evening of February 18, we all gathered in the Partisans Hall in Tel Aviv to hear Dr. Avihu Ronen's talk on the topic of: "The Part Played by Zaglembian Youth Groups in the Resistance Against Nazism".

The lecture was fascinating and shed new light on the conditions and constraints imposed on the underground activists.

Dr. Ronen, a historian, is Director of the Conceptual Division of Beit Lochemey Hagethaot (the Ghetto Fighters Home) and is also a second generation Zaglembian himself, the son of Haika Klinger, may she rest in peace, who was a member of the Hashomer Hatzair and active in the resistance movement.

Tu' Bishvat Plantings

By Ayala Avidov (Shlezinger)

On a sunny winter Friday morning, we all met at the memorial area in Modiin. We were a few dozen members of the Organization of Zaglembie Jews, representing all generations, and had come for the planting ceremony and a picnic.

We have continued the planting custom, which was initiated last year, and we see it as another brick in the Jewish Zionist tradition of Zaglembie Jewish Communities. This is a part of the heritage which has an Eretz-Israel nature, because planting means to put down roots, to grow and develop in our own homeland!

Abraham Green greeted all the participants and, to the youngsters, he explained the fundamental tie between those present, those living in various parts of Israel, and their parents, and grandparents who lived in the past in a different place entirely - in Zaglembie.

Itzhak Greengrass congratulated David Kleiman on his eightieth birthday, in commemoration of which his family and friends brought 150 seedlings to plant around the memorial site.

Two third-generation young girls, Lilach Avidov and Gal Greenberg, recited extracts from the Tu' Bishvat Hagaddah.

After the ceremony, we all planted the young seedlings with great hopes.... Finally (it wouldn't be possible to do all that without a little "nash"), we tasted of dried fruit, in honor of Tu' Bishvat, thanks to Salla Hoberfeld and the Organization. We also brought hot drinks, cakes and pies and had a wonderful day.

See you there next year!

Internet

About 250 families from the Zaglembie vicinity are looking for family members in a large Internet site in California called the Jewish Family Finder.

<http://www.jewishgen.org/jgff/jgffweb.htm>

Personal Commemorations

We remind you that in the Commemoration Valley in the Modiin Memorial site, there are still places left for personal commemorations of family members that were killed in the Holocaust. One engraved line of commemoration in black marble costs \$150. Those who wish to commemorate their beloved ones can contact the organization.

We are honored to invite you
to a **Memorial Service**
on "Yom Hashoa"
"Memorial Holocaust Day"

April 13, 1999 16:00
at "Yad Hazikaron" - Zaglembie Jews Memorial Site"
in Modiin

Jews of Zaglembie and their families are invited

Dear Fellow Zaglembians,

We are pleased to offer you the fourth edition of "Zaglember Zeitung." We remind you that this newsletter is for all of us, and we would like you to take an active part in it.

We wish the Jews of Zaglembie and their families in Israel, and throughout the world, a happy and kosher Passover.

The Editors

בנות הדור השלישי רוקדות בנשף חנוכה תשנ"ט
Girls dance at the Hanukkah party 1998

The Third Generation by Abraham Green

Remember and not forget. This is the command imposed upon us the survivors, remaining after the Holocaust in which one third of our nation, the Jewish people, was destroyed. This is a command of conscience and of morals, that we carry with us and in its shadow we act.

And, we have done many things to commemorate the Jewry of Zaglembie. We have erected tombstones, published books, documented our loved ones in pictures and video tapes, planted forests for the martyrs of Zaglembie including an impressive memorial site.

Zaglembie survivors themselves also added to these memorials by publishing their memoirs, articles and films.

Recently, Naftali Feder published his book, "I Met People", in which he tells his story since he left his city of birth, Sosnowiec, after the war, to the Russian side, and how he came to Israel and eventually served as the Deputy Chairman of the Israeli Parliament.

Manus Diamant, born in Katowice, published a book about his part in the Eichman capture. We have also recently seen Tzipi Reivenbach's appreciated film "Three Sisters", in which she related the story of her mother and two aunts, of the Steinitz family from Czeladz.

But memorials are not sufficient. We must transmit the heritage of Zaglembie Jewry to the future generations. Not only to the second generation, but also to the following generations, and all posterity, as it is written in the Scriptures, "to each generation and generation..."

Second-generation activists, those belonging to the "generation of continuation", recently have increased the scope of their activities and now are involved in all the areas of actions.

In the Organization Secretariat, engaged in the computerization of names of Zaglembiens in Israel and abroad, establishing an Internet site for Jews of

Zaglembie origin, publishing a biannual pamphlet containing information for Zaglembiens, and in organization of events such as the memorial conventions on Tisha'a Be'Av at Nachlat Itzhak and on the Holocaust Memorial Day in Modiin.

In addition, this group is also active in the Cultural Committee which organizes lectures and films for organization members, organizing the Hanukkah party and guided tours to Zaglembie, Poland, among other activities.

Yes, it is true that lately we have a second generation that we, the original members, can be proud of and we would like to hope that their ranks grow.

Now it is time for our grandchildren, the members of the third generation. Although some of them have made the trip to Zaglembie and Auschwitz and have written of their experiences, but these are only a minority. We must find the path to their hearts and their will, so that more and more young people of the third and fourth generation will show interest in the Holocaust.

We have many ideas and plans for these youngsters such as: lectures on the history of Jewry in Poland in general and Zaglembie in particular, grants for research and works on the Holocaust, planting trees on Tu' Bishvat, organized and subsidized trips on a "Roots Tour" in Zaglembie, and many others.

We hope that we find the way to reach the hearts of the third and fourth generation successfully on these important topics and thus we will ensure the continuity of the beautiful heritage of the Zaglembian Jewry.

May it be.

Table of Contents

Articles in Hebrew

- Benjamin Gilad, "I Once Was a Boy But Now I Have Grown Old" - Memories from the place of my birth - Bendzin.
- "Bendzin - Jerusalem De'Zaglembie" - The history of the Bendzin's Jewish Community.
- Itzhak Greengrass, "This is Where Our Fathers are Buried" - A report of the condition of Jewish cemeteries in Zaglembie.
- Yona Kobo (Kotlizki), "The Path of Suffering : Grunberg - Helmbrechts - Volary" - The story of the Death March.
- Naftaly Feder, I Met People - A book review on Feder's new book, submitted by Alter Welner.
- Arie Ben-Tov, In My Dream I Hear My Mother's Voice - A book review on Dr. Ben-Tov's autobiography, submitted by the Ben-Tov Family.

- Manus Diamant, A Secret Mission - Eichmann Operation - A book review on Diamant's book, submitted by Yona Kobo.
- "Without a Home" - (poem).
- Orna Oster, "Imagine..." - Writings inspired by a visit to Poland by a group of students.

Articles in Polish

- Anna Cwiakowska, "The Youngsters of My Home Town" - Memories as a girl in Modrzejow
- "Ekspres Zaglebiowski" - A polish magazine that tells the history of Zaglembie including the life of the Jews.

The Third Generation

הדור השלישי

תארו לעצמכם...

מאת: אורנה אוסטר

מלגות לדור השלישי

הנהלת הארגון החליטה להעניק מלגות לתלמידי תיכון וחטיבות הביניים, נכדים למשפחות יוצאי זגלמביה, על חיבורים בנושא: הקשר שלי לזגלמביה - סיפור המשפחה לפני ו/או בזמן מלחמת העולם השנייה. כיצד זה השפיע עלי?

בני נוער למשפחות יוצאי זגלמביה מחמנים לשלוח עבודות. החיבורים המצטיינים יזכו במלגה.

המועד האחרון להגשת עבודות: 6.5.99

את העבודות בצירוף אישור מביה"ס ניתן למסור במועדון ברחוב פרישמן 23 ת"א, בימי רביעי אחה"צ, או לשלוח - לשאול שטרנפלד, רח' המרגלית 31 חיפה 34463, טל: 04-8256067 - לאילה אבידב, רח' הרב ניסים 15 רעננה 43228, טל: 09-7480518.

טקס חלוקת המלגות שנקבע 18 במרץ נדחה.

על מועד ומקום חלוקת המלגות תבוא הודעה נפרדת.

נפלה בחלקי הזכות לייצג השנה את בית הספר ואת המדינה במשלחת לפולין. סבא שלי נולד בקרקוב וסבתא שלי נולדה בסוסנוביץ. שניהם חוו את השואה על בשרם, ואני נסעתי לפולין בעקבות השורשים. ידעתי שאני נוסעת כיהודיה הגאה במדינתה, בדתה ובלאומיותה. נסעתי כדי לראות באופן מוחשי את שורשים בסרטים ושומעים בסיפורים.

במיוחד ריגש אותי הביקור באושוויץ-בירקנא.

המקום שנראה היום כעיר פורחת, היה בעברו אפור, עצוב ואכזרי. מקום עם המון אנשים אומללים, חולים וגוססים.

מקום שנראה היום ירוק כל כך, היה פעם בלי עלה אחד.

המקום שנראה היום נקי כל כך, היה רחובות חשופים מלא עשן וגופות.

המקום השקט והרוגע הזה, היה פעם מלא צווחות בכי ויללות.

המקום ש מהלכים בו היום אנשים חיים, היה פעם???

תארו לעצמכם, דק לדגע, דק לשניה, דק כדי לזכור את אותם האנשים.

הלכתי באושוויץ וניסיתי לבכות. את אשר הרגשתי לא אוכל לתאר. רציתי לבכות כי היה לי עצוב. אבל, כשיצאנו מאוהל יזכור, אחרי הקראת שמות בני משפחה שמתו בשואה, וכשיצאנו מהמחנה, בכיתי.

אורנה אוסטר, תלמידת ביה"ס אודס קרית ביאליק, נכדה למשפחה יוצאת סוסנוביץ.

מי מכיר? מי יודע?

Who knows? who remembers?

משפחת דומגלה

כריסטה צירקה (Christa Zierke) מזיגבורג בגרמניה מחפשת מיזע אודות משפחת אמה - לינה פלוגה (Lina Flügge) לבית דומגלה (Domagala) שנוצרה במיסלוביץ בספטמבר 1900. בזמן המלחמה שהותה המשפחה בקרקוב. (מידע אפשר לשלוח אל המערכת).

משפחת גלברד

לפני כ- 20 שנה כתבה סטודנטית מאוניברסיטת ת"א, בת למשפחה מיוצאי זגלמביה, עבודת גמר בנושא השואה. לצורך כך היא ערכה ראיון עם מר יוסף גלברד ז"ל. המשפחה מעוניינת ליצור קשר עם הסטודנטית דאז. (נא להתקשר לטל. 03 - 641 2694).

משפחת לונדנר

יעקב דורון מבקש מידע אודות: ז'ק לונדנר, גיטל לונדנר, אייזדור וריטה לונדנר, אשר גורשו מגרמניה (המבורג-אלטונה) ב- 28.10.38 לזבונשין וחזרו לבנדין. ז'ק לונדנר נולד בבנדין ב- 1894 ועזב לגרמניה 1921-22. כתובתם האחרונה בשנת 1941 Robert Koch Str. 61 Bedzin. (יעקב דורון, משואות יצחק, ד.נ. שדה גת. טל. 08-8584149).

The Szofiel family

Eva Koch of Olkuse is looking for any information regards the Szofiel family.

Hinda Szofiel b. 1883 in Bukovno. Hawa Szofiel b. 1884 in Bukovno. Lojla Szofiel b. 1890 in Olkuse. Kopel Szofiel b. 1896 in Olkuse + Rywka. Matka Szofiel b. 26.6.1913. Rubin Szofiel b. 9.10.1916 + Pesil, Yehijel. Szaja Zyskind b. 18.2. 1918. (Eva Koch tl. 0048-35-6433337 fax: 0(48-35-643-1909).

ארגון יוצאי
קהילות
זגלמביה בפולין

משרד החינוך
התרבות והספורט
מרכז ההסברה
מחוז ת"א והמרכז

הננו מתכבדים להזמין

לעצרת זכרון לשואה ולגבורה תשנ"ט
ולטקס התייחדות עם קדושי זגלמביה

ביד הזכרון שביער מודיעין (ליד מבוא מודיעין)
ביום שלישי כ"ז בניסן תשנ"ט
13 באפריל 1999 בשעה 15.30

יוצאי זגלמביה ובני ביתם מוזמנים

ראו זאת כהזמנה אישית

נטיעות ביד הזכרון במודיעין

Planting at the Commemoration Site in Modiin

עריכה: חני אודן-בן טוב, אברהם גרין, אלתר ולנר, אנה צ'וויאקובסקה, יונה קובו-קוטליצקי, הדסה קנטור.
עריכה לשונית: חנית רייטר-גיטלר, עריכה גרפית והדפסה: דפוס קוניאק.

כתובת המערכת: ארגון קהילות יוצאי זגלמביה, פרישמן 23, ת"א 63561.
מס' החשבון של ארגון קהילות יוצאי זגלמביה: בל"ל 802 חש' 98084/48

Zaglembie World Organization, 23 Frishman St., Tel Aviv 63561, Israel
For contributions: Bank Leumi of Israel, Branch No. 802, account No. 98084/48